

Ștefan ANDREI în dialog cu
Lavinia BETA

I SE SPUNEA MACHIAVELLI

Ediția a II-a, revizuită și adăugită

„Nu-i așa că știi lucruri interesante?...
N-aș vrea să trec cu ele pe lumea cealaltă!”

Prima întâlnire a fost în 21 iulie 2011.

În bula de sticlă din mijlocul halei de la parter din imobilul destinat jurnaliștilor din Holdingul „Adevărul”, Ștefan Andrei fuma, citind ziarul. O prezență insolită în biroul de protocol, conceput, probabil, de proprietarul trustului, arhitectul Dinu Patriciu. Silueta musafirului zgâria ca un graffitti rotundul de ou roz-mov al aceluși insolit spațiu, mobilat, tapetat și accesoriizat roz-mov. Ca un budoar ori o pastişă de cabinet.

Ne-a prezentat Peter Imre, directorul *Adevărului*. Cu fiecare dintre noi – interviuat și interviuator – aranjase, separat, „afacerea” dinainte. În ce mă privește, urma să fac interviul și să redactez cartea în contul fișei postului meu de șef al Secției de istorie recentă a cotidianului *Adevărul* și al salariului convenit. Îmi revenea întreaga răspundere în raporturile cu editura trustului, în calitate de autor unic. Altfel, deplină libertate și... succes!

Nu m-a încântat, nici entuziasmat noua sarcină de serviciu. Ștefan Andrei mă apelase telefonic în urmă cu un deceniu. Citise interviul meu cu Corneliu Mănescu¹ și se oferea

¹ Lavinia Betea, *Convorbiri neterminate. Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea*, Ediția I, Editura Polirom, Iași, 2001.

pentru precizări, corecții și „o continuare”. I-am declinat politicos propunerea – nu-mi mai îngăduiam drumuri atât de dese dintr-un capăt de țară în celălalt. A urmat apoi, indirect, al doilea contact. Pe când secția de istorie recentă pe care o conduceam funcționa la cotidianul *Jurnalul Național*, directorul lui, Marius Tucă, îmi transmisese, ușor amuzat, reclamația lui Ștefan Andrei. Sub girul secției și semnătura lui Vasile Surcel, apăruseră informații despre testele psihologice aplicate ultimilor demnitari comuniști în detenție. „«Baronii roșii» din CPEx aveau un IQ peste medie”, titrase, măgulitor, gazetarul.¹ Cu toții știau că eu am fost cel mai inteligent dintre ei, de ce n-am fost menționat?, s-ar fi plâns însă Ștefan Andrei conducerii cotidianului.

Fostul ministru de externe apărea des la televizor într-o vreme. „Acțiunea” decurgea la fel, indiferent de post și realizator. O primă întrebare și interviuevatul intra în priză, învăluindu-și interlocutorul în plasa amintirilor, opiniilor și informațiilor sale. După atâta tăcere și încercări ratate de chestionare, gazda încheia obosită emisiunea cu un interlocutor revigorat ca un vampir energetic.

În roz-movul acelui acvariu de sticlă, atrăgeam atenția jurnaliștilor de la publicațiile *Adevărului*. Fojeștii redacțiilor se concentra în perimetrul său exterior.

Ștefan Andrei împlinise 80 de ani. Vârsta mării senectuți își spunea cuvântul prin detalii ce puteau trece drept ciudățenii. Purta ce-a fost altădată un elegant costum văratic, ca-n filmele cu atmosferă colonială. Și o panama, nu mă îndoiam, veritabilă – ecuadoriană, hand-made, palmier toquilla... Hainele

¹ Vasile Surcel, „«Baronii roșii» din CPEx aveau un IQ peste medie”, în *Jurnalul Național*, 1 septembrie 2010.

patinate atârnavau însă pe bătrânul înalt și se făcuse maroniu albul untos al pălăriei decorate cu o panglică inscripționată Marlboro. În totul lui, un per-so-naj!

„Uite, să-ți spun eu cum a fost”, a început comentându-mi articolul publicat în acea zi din serialul „Viața lui Ceaușescu”. Am pornit reportofonul, înregistrându-i spusele și strecurând, uneori, mai mult mirări decât întrebări. I-am arătat copia autobiografiei sale din 5 decembrie 1959 din dosarul său de partid. Tânărului asistent universitar la catedra de mecanică și rezistență a materialelor din Institutul de Petrol, Gaze și Geologie, cu diplomă de inginer constructor, practică de jurnalist și deja apreciabilă experiență în asociațiile studentești, i se deschidea atunci calea spre profesionalizare politică. Componenta energetică, capacitatea de influență și discursivă, charisma ca dar de captare și reținere a atenției celorlalți și motivația de-a fi cineva sunt înnăscute. Pe el l-au făcut remarcat încă din perioada studiilor la vestitul, în epocă, Liceu Militar din Craiova. Dosarul său de cadre devenise, în timp, unul dintre cele mai voluminoase construcții de gen pentru activiștii introduși în Comitetul Central al partidului. Primele propuneri de promovare s-au soldat și cu laborioase ieșiri „pe teren”. Oameni de încredere care-l cunoscuseră în adolescență și tinerețe de pe plaiurile natale ale „propusului” au scris recomandări și declarații. Se căuta, în primul rând, elucidarea apartenenței subiectului și a rudelor apropiate la vreo mișcare politică, alta decât cea comunistă. Proiectul căsătoriei sale cu o actriță a antrenat alte investigații.

N-am apucat să întreb mai nimic din ce pregătisem; mi-ați dezlegat însă, neașteptat, câteva „noduri”, i-am spus la sfârșitul acelei întâlniri. Mi-a răspuns instant, cu sinceră

jubilație: „Nu-i așa că știu lucruri interesante? N-aș vrea să trec cu ele pe lumea cealaltă”.

*

După alte două-trei întâlniri, am schimbat cadrul. Fumul țigărilor deteriora „protocolul”, a motivat regretatul Peter Imre. Mă deplasam cu o mașină a redacției la casa din Snagov a soților Violeta și Ștefan Andrei. Ne așezam totdeauna la masa rustică din grădina luxuriantă, plină de cărți și ziare.

Am adoptat – și adaptat, pot spune – metoda psihanalizei. Dorind să povestească, „clientul” venise la mine. Evitam cu obstinație divagații ce m-ar fi angajat la mărturii personale și... privirea directă. Nu mă privi în ochi, nu te uita la mine!, i-a interzis lui Freud prima sa pacientă. Ce bine mi-a făcut, o, cât de bine, notase el mai târziu, nu poți suporta privirea cuiva mult timp.

Unora bătrânețea ne degradează simetric ființa fizică și cea spirituală, îngăduie altora o implozie a trupului blândă și, în fine, ucide umanitatea multora din corpul încă trăitor – memoria, rațiunea și afectele. Spiritul lui se păstrase nealterat. Cu mintea bogată în conținuturi trăite, citite sau gândite pe loc ori demult, stabilea rezezi și neezitante conexiuni. Uzajul practicii în organizațiile studentești de elită și în reuniuni internaționale care adunau emisarii politici ai Estului și Vestului Europei polizase asperitățile „limbii de lemn” și stereotipiilor comportamentale de „tovarăș cu munci de răspundere”. O arhivă vie a personajelor politice pe care le întâlnește ca înalt activist al secției de relații internaționale, ori șef al diplomației, și, în final, viceprim-ministru răspunzător de exportul României socialiste în cea mai dificilă criză a sa. O cultură mozaicată, de tip almanah, prin care epata tehnocrați și politicieni, bulversându-i în trecerile bruște dintr-un subiect în altul. O minte oltenească, l-ar fi lăudat și s-ar

fi autoelogiat băștinașii ținutului ce-și inventaseră un arbore genealogic cu rădăcinile în pretinsa Legiune a XIII-a Iudaica.

Eram avizată – desigur, citisem și mărturii ale unor foști ofițeri de Securitate sau foști subalterni care denunțau predilecția acestui fost ministru de externe pentru cadouri constând în ediții bibliofile și tablouri de maestru¹. Din ancheta ce-a survenit defectării lui Pacepa au reieșit și date despre funcționarea unui informal „club al oltenilor”, animat de Ștefan Andrei în scopul plasării unor apropiați în anumite funcții. Din respectiva filiație de interese făcuseră parte înalți activiști de partid și ofițeri de Securitate, printre care însuși Pacepa. Printre altele, manipulațiile acestora au contribuit și la schimbările lui Corneliu Mănescu și George Macovescu din funcțiile de ministru al afacerilor externe². De la foști trăitori în „cartierul roșu” aflasem și despre subjugarea lui Ștefan Andrei în fața frumuseții și talentului soției. Pasiune speculată de directorii de teatru și producătorii din televiziune și cinematografie, care, distribuind-o și bine valorizând-o pecuniar pe actrița Violeta Andrei, mizau pe viza influentului său soț în participarea la festivaluri și turnee internaționale ori la schimburi de producții culturale cu alte țări. Li s-a opus vehement Tovarășa din capul țării! Pizmăreață și răutăcioasă – deși fermecată ea însăși de charisma și istețimea demnitarului care-o întreținea ceasuri întregi, pregătind-o și pentru vizitele peste hotare –, va fi simțit gelozia nevastei care se voia prima din țară și în puterea asupra bărbatului. Situația a generat fructuos însă în mitul invidiei soaței lui Ceaușescu pe strălucirea și eleganța Violetei Andrei.

¹ Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc. DIE 1955–1980*, Editura Evenimentul românesc, București, 1997, pp. 177–179.

² *Ibidem*, pp. 163–164.

Ștefan Andrei a fost unul dintre personajele influente de la curtea lui Ceaușescu. Cum altfel, dacă-n pofida cutumelor locului, s-a autopropus aceluia, cu succes, să fie șeful diplomației într-un timp când însuși dictatorul român se ipostazia într-un pion al politicii mondiale? Deloc întâmplător, așadar, în cercul demnitarilor l-au poreclit Machiavelli, după informația lui Ion Stoian, ultimul ministru de externe din regimul comunist. Porecla l-a surprins plăcut pe posesor, recunoscându-l însă drept magistru pe însuși Ceaușescu. De la el preluase tehnicile deschiderii unei discuții cu vești bune, evaluării momentului potrivit pentru solicitări, ridicării celor mai importante chestiuni în finalul unei întrevederi, când partenerul e deja destins în ideea finalizării programului...

*

I-am apreciat aparte talentul narativ. Laureat al unor premii literare, și-n vremea lui Antonescu, și a lui Dej, Ștefan Andrei și-a început ca ziarist cariera publică. Ușurința redactării unor comunicate de presă ori a discursurilor din reuniunile unor politicieni comuniști n-ar fi o performanță în contextul unui vocabular pauper și al sintagmelor consacrate. O „artă a portretului” potența harul său de povestitor cu poantă.

Cazul Ion Iliescu, ca exemplu. Au colaborat la moartea lui Dej. Ion Iliescu (șef al secției de învățământ și sănătate din Direcția de Propagandă și Cultură a CC) împreună cu Petre Lupu (mâna dreaptă a lui Ceaușescu la secția Organizatorică a CC) avizau conținutul telegramelor pentru publicarea în presă. „A murit un om” – peste jumătate, restul –, vine altul care e viitorul, narează Ștefan Andrei logica discursului inițial. „Rafistolat” de responsabili mai sus amintiți, proporția se

schimba în favoarea „viitorului”, pomenirea mortului fiind redusă la o cincime din conținut.

Avid de amintirile și bârfele foștilor ilegaliști, încă tânărul Andrei cunoștea și relațiile deosebite ale adolescentului Iliescu cu familia Ceaușeștilor. În calitate de prim-adjunct al secției de Relații Internaționale a CC, Andrei a însoțit delegația oficială în vizita din vara lui 1971 în „Asia roșie”. Proaspătul secretar cu propaganda, Iliescu, a fost criticat la revenirea în țară. În contrapondere, Ceaușescu i-a evidențiat pe Macovescu și Andrei. Nimic nu prevestea însă atunci că „marginalizatului” la cârma propagandei unui important județ va demonstra mai multă determinare în lupta pentru putere decât însuși predecesorul. În chiar ziua execuției Ceaușeștilor, după ceea ce poate fi numit ultimul proces stalinist din istoria comunismului mondial, s-a decis și arestarea membrilor CPEx. Sub aceleași acuzații de genocid (uciderea a 60 000 de cetățeni în evenimentele din decembrie 1989) și subminare a economiei naționale, la începutul lui 1990 a fost arestat și Ștefan Andrei. A fost deținut doi ani și cinci luni, deși respectivele acuzații n-au putut fi probate. A renunțat la serviciile soției sale și instituția unde-și avea cartea de muncă. Ceaușescu m-a dat afară din cinematografie, Iliescu din teatru, va spune ea.

Ștefan Andrei a suportat detenția cu extremă dificultate, după relatările altor camarazi memorialiști. L-au ajutat constantele dovezi de afecțiune ale soției și fiului său, obișnuința lecturii și, nu în cele din urmă, defularea prin scris. În jurnalul publicat după moartea sa, îl prezintă astfel pe Ion Iliescu: „Nu are idei vâjnoase, nu cuprinde concluzii tranșante, nu forțează deschideri mari, nu subliniază cu tuș gros ideile de forță ale viitorului proces de transformări. Inteligent, deștept, înfometat de putere, însetat de patima dominației, mai puțin cultivat

decât se crede, lipsit de o formație politică robustă din cauza unei armături filosofice fragile și a unei firave cunoașteri a politologiei românești, europene. Pentru intelectuali este prea ușor, uleios, dulceag, smead, neinteresant”¹.

Fără patimă, fără ranchiună...?! Politica a fost și rămâne un proiect improbabil, uneori cu finalitate periculoasă.

*

Discuțiile noastre aduceau a șuetă, ceea ce părea să-l încânte. Nu-l deranjau întreruperile în care-i citam documente sau informații preluate din ultime lecturi. Lucram în acea etapă la ceea ce va deveni în forma finală *Ceaușescu și epoca sa* și citeam ediția promoțională a voluminoasei lucrări *Ferește-mă, Doamne, de prieteni. Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, dăruită de autorul ei, istoricul american Larry Watts. De aceea și atât de desele ei citări.

Mi-am dat seama curând că greul muncii va fi pe scriptul înregistrărilor transcrise de mai tinerii mei colegi de secție. Disponerea conținuturilor pe arii tematice într-o formă finală a fost, într-adevăr, etapa cea mai consistentă a partiturii mele. O făceam cu anxietate la gândul că-n momentul în care-i voi preda manuscrisul astfel structurat spre lectură, interlocutorul își va rescrie spusele. Au fost, din fericire, doar două schimbări. Și-a înlocuit expresia „inteligență sifilitică”, cu referire la Ceaușescu, cu „inteligență letală”. Nu pot să las tocmai eu despre el astfel de păreri, a motivat. A solicitat apoi scoaterea celor două pagini despre debarcarea lui Cornel Burtică din areopagul puterii și expedierea sa la Ploiești. Pentru cititor, o poveste cu haz, care reitera și „combinația” Securității pentru divorțul

¹ Ștefan Andrei, *Jurnal de închisoare*, vol. I, Editura Orizonturi, București, 2016, p. 280.

lui Bodnăraș, și alte slăbiciuni lumești bine speculate de subalterni care-și marcau darul cu semne ascunse, devoalate cu vreun prilej de șantaj. Burtică trăiește și nu pot strica prietenia noastră de-o viață în două pagini, mi s-a explicat.

În febrila activitate a Diviziei de carte din Holdingul Adevărul, manuscrisul a intrat în flux pe principiul minimax: maximum de eficiență cu minimum de efort. Am văzut cartea în ziua lansării. „Vă place?”, l-am întrebat din politețe pe directorul firmei. „Nu, n-are poze!”, a răspuns Peter Imre tranșant.

Lansarea la Târgul de carte Gaudeamus din toamna lui 2011 a fost ultima ieșire la rampă a celui care fusese șeful diplomației românești în 1978–1985. Venise însoțit de fiul său și de nepoată. Alura de *campesino* sud-american i se topise. Doamna Violeta l-a aranjat și îmbrăcat frumos, mi-a șoptit admirativ Cornel Catană, redactorul cărții.

O mulțime considerabilă a înconjurat standul *Adevărului*, surclasând prezența la alte lansări. Mai bine de două ceasuri, Ștefan Andrei a scris autografe. Sunt fiul, fiica, nepotul, nepoata consulului, ambasadorului, atașatului sau secretarului la... și se-nșirau capitalele lumii.

Mi-am amintit, asistându-l, de personajele scăpătate din talciocul *Scrinului negru*. „Almanahul de Gotha” din fața mea era însă și unul al elitelor noi.